

กระบวนการพัฒนาโภชนาการ บทเรียนจาก ร.ร.จอมมณี

เกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร

เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๑๐ คน มีเพียง ๔ ครอบครัวที่อยู่ในครอบครัวที่สมบูรณ์อยู่พร้อมหน้าตาทั้งพ่อและแม่ อีก ๓ คนครอบครัวแตกแยกพ่อแม่แยกทาง และอีก ๓ คนอาศัยอยู่กับตายาย

สภาพทางครอบครัวของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนจอมมณี มีสภาพไม่ต่างไปจากนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ กล่าวคือ นักเรียนที่อยู่ในครอบครัวที่สมบูรณ์เพียงไม่ถึงครึ่ง ซึ่งเท่ากับจำนวนนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวแตกแยก และเด็กที่อยู่กับตายายเพียงลำพัง

ชุมชนจอมมณีและชุมชนบ้านเหล่า อยู่บริเวณดินสะพานมิตรภาพไทย – ลาว เป็นชุมชนที่ส่งบุตรหลานมาเรียนที่โรงเรียนจอมมณี และอาจกล่าวได้ว่าเป็นทางเลือกสุดท้ายของครอบครัวระดับล่างที่จะส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน

เนื่องจากเด็กนักเรียนจำนวนมากอยู่ในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ การแสดงออกจึงค่อนข้างก้าวร้าว รุนแรง เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่โรงเรียนต้องป้องกันแก้ไข

ด้วยเด็กเกือบทั้งหมดมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ปากกัดตีนถีบ พ่อแม่ผู้ปกครองต้องเร่งรัดทำมาหากิน ให้เวลาในการดูแลบุตรหลานน้อย ขาดการเอาใจใส่ดูแลไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกิน การปลูกฝังพฤติกรรมมารยาทที่ถูกต้องเหมาะสม

.....

เด็กชายสองคนวิ่งปรีไปที่แปลงเกษตรหลังอาคารเรียนระดับชั้นอนุบาล ด้วยวันนี้แม่ครัวประจำโรงเรียนจะทำผัดกระเพราเป็นอาหารกลางวัน เขาอาสาไปเด็ดใบกระเพราในแปลงที่ตัวเองรับผิดชอบ ซึ่งขณะนี้ต้นกระเพราที่เขาปลูกไว้เติบโตงอกงามพอที่จะเด็ดยอดและใบไปใช้ปรุงอาหารได้แล้ว

พื้นที่ปลูกพืชผักราว ๑ งานหลังอาคารเรียนชั้นอนุบาลนั้น มีตาข่ายพลาสติกล้อมกันเป็นอาณาบริเวณไว้ ภายในมีแปลงผักอยู่หลายแปลง และปลูกพืชผักหลายชนิด อาทิ กระเพรา โหระพา ตะไคร้ พริก ผักชี ผักคะน้า กาด ผักสลัด ฯลฯ บางแปลงก็เห็นร่องรอยของพืชผักที่ถูกเก็บเกี่ยวออกจากแปลงไปแล้ว บางแปลงก็มีพืชผักที่เติบโตงอกงามพร้อมที่จะนำไปเป็นอาหาร บางแปลงก็ยังเป็นต้นเล็ก ๆ ด้วยเพิ่งปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวพืชชุดก่อนไปเมื่อไม่นานนี้

นักเรียนที่ปลูกผักจะเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ - ๖ โดยจะกลุ่มกันราว ๓ - ๔ คน ร่วมกันปลูกและดูแลรดน้ำพรวนดิน กำจัดวัชพืช ฯลฯ

ใกล้แปลงเกษตรนี้มีมะละกอด้านเล็กสูงยังไม่ถึงตอก ปลูกโดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ปีที่ ๓ และปีที่ ๕ คนละ ๑ ต้น ข้าง ๆ มะละกอแต่ละต้นมีไม้หลักปักไว้และมีป้ายชื่อนักเรียนที่ปลูกและรับผิดชอบดูแลต้นนั้น

ถัดจากแปลงเกษตรไปอีกด้านหนึ่งของโรงเรียนทางทิศตะวันตก พื้นที่ราว ๑ งาน ซึ่งเมื่อหลายปีก่อนเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมขังทุกปี ในระยะหลังน้ำท่วมไม่ถึง ทางโรงเรียนจึงใช้เป็นพื้นที่ปลูกกล้วยน้ำว้ากว่า ๒๐ ต้น เพื่อไว้เป็นผลไม้ให้นักเรียนได้รับประทานเพื่อเสริมสารอาหารจำพวกวิตามินและแร่ธาตุให้ร่างกาย

สำหรับการปลูกกล้วยน้ำว้านั้นดำเนินการโดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และ ๖ โดยนักเรียนชั้น ป.๔ จะปลูกคนละ ๑ ต้น ส่วนนักเรียนชั้น ป.๖ จะปลูกคนละ ๒ ต้น

เนื่องจากแม่ครัวที่โรงเรียนได้ใช้ผลผลิตจากแปลงเกษตรของนักเรียนเรื่อยมา มีหลายแปลงที่เก็บผักไปรับประทานจนหมดแล้ว จึงมีความคิดว่าจะชักชวนเด็ก ๆ มาปลูกเพิ่ม โดยได้นัดหมายกับเด็กและครูที่โรงเรียนว่าวันเสาร์ที่จะถึงนี้ จะนัดกันมาปลูกผักในแปลงที่ยังว่างอยู่

.....

ป้ายแสดงจำนวนนักเรียนในห้องเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ แสดงจำนวนนักเรียน ๑๓ คน และอีกป้ายใกล้กันแสดงจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวนนักเรียน ๔ คน

ในสายวันหนึ่งภายในห้องนับจำนวนนักเรียนได้มากกว่า ๒๐ คน เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ และ ๒ ตามจำนวนที่ป้ายบอก แต่ที่เพิ่มขึ้นมาอีก ๖ คน เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่ครูประจำชั้นติดภารกิจนอกโรงเรียน นำมาฝากให้ครูประจำชั้นปีที่ ๑-๒ ดูแล

โรงเรียนจอมมณี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคายเขต ๑ เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมีนักเรียนทั้งสิ้น ๖๐ คน มีครูประจำการ ๕ คน ตั้งอยู่ในชุมชนจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อยู่ทางด้านขวาก่อนขึ้นสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ปัจจุบัน อ.เจริญชัย มหิตนันท์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ซึ่งเพิ่งย้ายมารับตำแหน่งเมื่อราวเกือบ ๒ ปีที่ผ่านมา

เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนครูไม่เพียงพอทั้งชั้นเรียนทั้งหมด การจัดห้องเรียนจึงเป็นการควบรวม ๒ ชั้นเรียนไว้ด้วยกัน คือ ห้องแรกเป็นนักเรียนระดับชั้นอนุบาล ๑ รวมกับอนุบาล ๒ ห้องที่สองเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ห้องที่สามเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และห้องสุดท้ายเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ด้วยเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนก็เป็นไปตามรายหัวนักเรียน การบริหารและพัฒนาโรงเรียนจึงเป็นไปอย่างอัตคัดขัดสน ผู้อำนวยการฯ จึงต้องประสานงานกับส่วนต่าง ๆ เพื่อระดมทุนมาสนับสนุนและพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียน แต่ก็ยังไม่ได้รับความสนใจเท่าใดนัก

โรงเรียนจอมมณีเคยมีนักเรียนกว่าสองร้อยคน จึงมีอาคารที่รองรับการเรียนของนักเรียนจำนวน ๒ อาคาร แต่ละอาคารเป็นอาคารสองชั้น ในปัจจุบันมีบางห้องไม่ถูกใช้งาน อาคารไม้หลังเดิมซึ่งเป็นอาคารยาว ชั้นบนใช้เป็นห้องเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา ห้องสมุดและห้องโสตทัศนูปกรณ์ ชั้นล่างใช้เป็นโรงอาหาร และห้องงานบ้านซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบอาหารกลางวัน

ส่วนอาคารอีกหลังหนึ่ง ชั้นล่างใช้เป็นห้องเรียนนักเรียนชั้นอนุบาล และให้ทางวัดใช้เป็นห้องดูแลเด็กเล็กซึ่งทางวัดเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนชั้นบนเป็นห้องพักครู ห้องชาวด์แล็บและห้องวิทยาศาสตร์

ภายในโรงเรียนร่มรื่นด้วยไม้ยืนต้นหลายชนิด หน้าอาคารทั้งสองตกแต่งด้วยไม้ดอกไม้ประดับหลายชนิด ได้ร่มไม้มีโต๊ะหินอ่อนให้เด็ก ๆ ได้นั่งพักผ่อนตอนพักกลางวัน พื้นที่ภายในบริเวณโรงเรียนมีการดูแลความสะอาดเป็นอย่างดี

.....

เราอยากจะพัฒนาให้เด็กมีความสมบูรณ์ เต็มโตสมวัย ที่ผ่านมาก็ทำตามที่เราคิด คิดว่าแบบไหนจะดีก็ทำไป แต่ก็ทำได้ค่อนข้างจำกัดเพราะองค์ความรู้เราไม่พอ ...

อ.เจริญชัย มหิตนันท์ กล่าวถึงเหตุที่ตัดสินใจนำโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโภชนาการอย่างยั่งยืนในโรงเรียน โดยการสนับสนุนจากบริษัทไฮคิวผลิตภัณฑ์อาหารจำกัด และกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งได้ขอให้ครูสองท่านไปร่วมประชุมกับโครงการฯ ที่จังหวัดอุดรธานี เมื่อต้นเดือนกันยายน ๒๕๕๔

ภายหลังการกลับมาจากการประชุม ครูทั้งสองท่านได้นำรายละเอียดการเข้าร่วมโครงการฯ และแนวทางดำเนินงานหากเข้าร่วมมาถ่ายทอดให้ฟังก็เห็นความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว

เป็นเพราะเห็นความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว อ.เจริญชัย จึงได้เข้าร่วมประชุมกับโครงการฯ ด้วยตนเองครั้งหนึ่ง และจากการเข้าร่วมในครั้งนั้นก็ทำให้ความใส่ใจในการพัฒนาโภชนาการของโรงเรียนเพิ่มขึ้น มีความมั่นใจรวมทั้งเห็นแนวทางว่าจะดำเนินการอย่างไรในระยะถัดไป ดังที่ท่านเล่าว่า

“วิทยากรเก่งมาก ได้เห็นตัวอย่างการจัดการเรียนรู้ที่สนุกสนาน เด็ก ๆ ที่โรงเรียนน่าจะชอบ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็ก พอเห็นอย่างนั้นก็กำลังใจและคิดว่าไม่น่าจะยาก...”

หลังจากที่โรงเรียนจัดทำแผนงานพัฒนาโภชนาการของโรงเรียนโดยการหารือกันในกลุ่มครูแล้ว จังหวะเดียวกันนั้นมีการประชุมคณะกรรมการศึกษา

สำหรับการดำเนินงานหลังจากได้เห็นแนวทางชัดเจนขึ้น คือ การปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน การต่อยอดกิจกรรมปลูกผักสวนครัว การปลูกกล้วยและมะละกอ การรณรงค์ให้ความรู้เรื่องโภชนาการและพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสมผ่านช่องทางต่าง ๆ

แม้ว่าการดำเนินงานจะอยู่ในช่วงเริ่มต้น แต่สภาพโภชนาการของโรงเรียนที่ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องของโรงเรียนก็อยู่ในลักษณะเติบโตแบบก้าวกระโดด ดังที่ อ.เจริญชัย กล่าวไว้ว่า

“พอเรามาเข้าร่วมโครงการ ได้รับรู้แนวทาง ได้เห็นประสบการณ์จากที่อื่น ทำให้เราเห็นแนวทางว่าเราจะเดินไปอย่างไร พุดได้ว่าเราพัฒนามาแบบก้าวกระโดด...”

อาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จเบื้องต้นของโรงเรียนในการส่งเสริมโภชนาการดีของโรงเรียนคือการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพที่เกี่ยวข้องจนมีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการดำเนินงานเกี่ยวกับอาหารกลางวันที่มีคุณภาพ เป็นไปตามหลักโภชนาการ ซึ่งเกิดจากความพยายาม

จับเคลื่อนของคณะครูที่เป็นเอกภาพในโรงเรียนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลายทั้งที่เป็นทางการและ
ไม่เป็นทางการ

.....

**ได้ถูกอาคารเรียนหลังเก่า ด้านหนึ่งถูกใช้เป็นที่จอดรถของคณะครู ถัดไปทางโรงเรียนกันเป็น
ห้องสำหรับรับประทานอาหารกลางวันของนักเรียน และติดกับห้องอาหารเป็นห้องงานบ้านซึ่ง
เป็นสถานที่ประกอบอาหารกลางวัน**

บริเวณที่เป็นสถานที่รับประทานอาหารเพิ่งดำเนินการก่อสร้างได้ไม่นานนัก ภายหลังจากย้ายมา
รับตำแหน่งผู้อำนวยการของ อ.เจริญชัย มหิตนันท์ ได้พยายามประสานงานขอการสนับสนุนงบประมาณ
จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่สังกัด ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจำนวนหนึ่งแสนบาท

การจัดทำโรงอาหารนั้นใช้เงินราวสามแสนเศษ เงินอีกกว่าสองแสนได้รับการบริจาคจากศิษย์
เก่าและการระดมทุนจากชาวบ้านในพื้นที่

ก่อนที่จะปรับปรุงได้ถูกอาคารเป็นที่รับประทานอาหาร เด็ก ๆ จะใช้โต๊ะหินอ่อนตามใต้ร่มไม้
เป็นที่รับประทานอาหาร หากฝนตกก็จะขึ้นไปนั่งรับประทานอาหารกับพื้นที่หน้าห้องเรียน ซึ่งเป็นไปด้วยความ
ยากลำบาก และไม่ถูกสุขลักษณะ

สถานที่รับประทานอาหารปัจจุบันของนักเรียน เป็นพื้นที่ปูกระเบื้องทำความสะอาดง่าย
ล้อมรอบด้วยตาข่ายเหล็กขนาดใหญ่ ทำให้มีแสงสว่างและอากาศถ่ายเทได้สะดวก มีโต๊ะนั่งรับประทานอาหาร
อาหารอย่างเพียงพอกับจำนวนของนักเรียน ด้านข้างมีโพลสเตอร์ผ้าใบทรงโกชานการติดอยู่

การจัดทำอาหารกลางวันของโรงเรียน ได้จ้างเหมานางศรีประไพ มินาคูณ มาเป็นผู้จัดทำ
อาหารกลางวันสำหรับเด็กนักเรียน ซึ่งเพิ่งมาดำเนินการได้ราว ๔ เดือนที่ผ่านมา

ศรีประไพ เป็นชาวบ้านในชุมชนจอมมณี เมื่อลูกทั้งสองยังเรียนอยู่ที่นี่ เธอได้เป็นแม่ครัว
ทำอาหารกลางวันให้กับโรงเรียน ซึ่งได้ดำเนินการต่อเนื่องมาหลายปี กระทั่งลูกจบประถมศึกษาปีที่ ๖
แล้วไปเรียนต่อที่อื่น จึงได้หยุดดำเนินการเพื่อตามไปดูแลลูก

หลังจากที่ศรีประไพหยุดดำเนินการ ทางโรงเรียนได้จ้างแม่ครัวคนนอกประกอบอาหารมาให้
แต่เนื่องจากไม่สามารถควบคุมคุณภาพอาหารได้ จึงได้ยกเลิกหลังจากดำเนินการมาได้ราว ๑ เดือน
จากนั้นก็ได้อำนาจให้ศรีประไพให้กลับมาทำอีกครั้ง ด้วยภาระในการเลี้ยงดูลูกทุเลาลง เธอจึงมีเวลาว่าง
พอที่จะมาช่วยโรงเรียนจัดทำอาหารได้

การจัดทำอาหารกลางวันของศรีประไพ ก่อนข้างให้ความสำคัญกับความสะอาดและสุขอนามัย
ข้าวของเครื่องใช้ในห้องครัวถูกจัดไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

สำหรับรายการอาหารกลางวัน ทางโรงเรียนจะจัดทำไว้วันละ ๓ – ๔ รายการ ซึ่งศรีประไพ จะ
เลือกทำจากรายการที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เธอจะพิจารณาด้วยว่าช่วงใดที่ตลาดมีวัตถุดิบที่ต้องการและราคาไม่
สูงมากนัก และในบางครั้งก็ใช้ผักที่นักเรียนปลูกมาประกอบอาหาร

เนื่องจากโรงเรียนเข้าร่วมโครงการเฉลิมพระเกียรติกับทางกระทรวงศึกษาธิการ ในทุก ๆ วัน พระทางโรงเรียนจะจัดทำอาหารเจให้นักเรียนรับประทาน ซึ่งได้ดำเนินการมาราว ๒ เดือนแล้ว แม้ว่าในช่วงแรก ๆ เด็กนักเรียนจะไม่ค่อยรับประทาน แต่ในระยะถัดมานักเรียนก็สามารถรับประทานได้มากขึ้น โดยมีครูโภชนาการคอยพูดกระตุ้นให้นักเรียนรับประทาน

ในระยะสามสี่เดือนที่ผ่านมา มีการปรับปรุงคุณภาพอาหารกลางวันของโรงเรียน เนื่องจากครูโภชนาการได้มาร้องขอแกมกำซาบให้แม่ครัวจัดทำอาหารกลางวันให้มีส่วนผสมของผักมากขึ้น และให้ลดหวาน-มัน-เค็มลง

.....

งานวันเด็กปี ๒๕๕๔ ของโรงเรียนจอมมณี แยกไปจากทุกปี จากบรรดาเกมต่าง ๆ ที่ สนุกสนานและให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ

การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโภชนาการได้อย่างยั่งยืนในโรงเรียน ทำให้โรงเรียนจอมมณีได้รับการสนับสนุนสื่อการเรียนรู้จำนวนหลายรายการ อาทิ แผ่นมหัศจรรย์พืชผักหลากสี, จิ๊กซอว์โภชนาการ, BINGO โภชนาการ, โปสเตอร์ผ้าใบของโภชนาการ ฯลฯ

เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ในแต่ละชั้นเรียนมีนักเรียนไม่มากนัก และเป็นการจัดห้องเรียนร่วมกันสองชั้นเรียน รวมทั้งภาระที่มีค่อนข้างมาของครูประจำชั้นซึ่งต้องสอนทั้ง ๘ กลุ่มสาระวิชา ทั้งสองระดับชั้น ทำให้การใช้สื่อที่ได้รับจากทางโครงการในชั้นเรียนมีความยุ่งยาก บรรดาสื่อการเรียนรู้ที่ได้รับมาจึงมิได้ใช้ในชั้นเรียน

อย่างไรก็ตาม สื่อเหล่านั้นได้ถูกนำไปใช้จัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น การจัดกิจกรรมในวันเด็ก ฯลฯ และในบางครั้ง เด็ก ๆ ก็จะมาขอยืมสื่อมาสงชนิดไปเล่น เช่น BINGO โภชนาการ

สำหรับบันทึกโภชนาการ “คุณหนูรักผัก” นั้น ทางโรงเรียนได้รับมาจากโครงการฯ ครอบคลุมจำนวนเด็กนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ อ.จินตนา สองหลวง ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ สะท้อนการใช้บันทึกดังกล่าวว่า

“ครูไม่มีเวลาตรวจดูบันทึกของเด็ก เนื่องจากมีภารกิจมาก เด็กเองก็บันทึกบ้าง ไม่บันทึกบ้าง ส่วนใหญ่จะเล่นเกม...”

แม้ว่าการใช้บันทึกโภชนาการในโรงเรียนจะไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ แต่เด็ก ๆ ก็ได้เรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการจากการเล่นเกมในบันทึกที่ได้รับแจก นอกจากนี้การบันทึกของเด็กนักเรียนในระยะแรกทำให้ครูรับรู้ว่ามีเด็กจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้รับประทานอาหารเช้ามาจากบ้าน

โดยรวมแล้วครูที่รับผิดชอบโครงการในโรงเรียนสะท้อนว่า แม้ว่าการให้นักเรียนบันทึกจะเป็นประโยชน์ และเป็นการเรียนรู้ทางอ้อมแก่นักเรียน แต่ก็มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถให้ครูกำกับดูแลการบันทึกของนักเรียน ทำให้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังไม่คุ้มค่านัก

.....

การพัฒนางานโภชนาการของโรงเรียนจอมมณีมีมาต่อเนื่องหลังจากที่ อ.เจริญชัย มหิตนันท์ มารับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเมื่อราว ๒ ปีก่อน และการพัฒนาเป็นไปอย่างก้าวกระโดด เมื่อเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโภชนาการได้อย่างยั่งยืนในโรงเรียน

ทั้งนี้เป็นเพราะทางโรงเรียนมีความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะปรับปรุงพัฒนาเพื่อให้ผลประโยชน์เกิดขึ้นกับเด็ก ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ที่ผ่านมการดำเนินงานอาจไม่ส่งผลแรงนัก เนื่องจากขีดจำกัดด้านความรู้และประสบการณ์

สิ่งที่ทางโรงเรียนได้รับจากโครงการฯ มากที่สุดมิใช่งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน แต่เป็นองค์ความรู้และแนวทางการดำเนินงานที่ได้จากการเข้าร่วมประชุม การลงมาจัดกิจกรรมของโครงการฯ รวมทั้งสื่อการเรียนรู้ที่ได้มา

มีปัจจัยสำคัญบางประการที่ส่งผลต่อความสำเร็จดังกล่าว คือ ความเอาใจจริงเอาใจและใส่ใจของผู้บริหาร ความเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่แม้จะมีขีดจำกัดด้านทรัพยากรแต่ก็เป็นโอกาสที่ทำให้ผู้บริหารสามารถกำกับติดตามงานได้อย่างใกล้ชิด และความเป็นเอกภาพสูงของคณะครู ฯลฯ

.....